

ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Тетяна Христова,
докторка біологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри теорії та методики фізичного виховання
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
E-mail: fizreabznu@gmail.com

Сучасна система освіти України переживає період глибоких трансформацій, пов'язаних із процесами гуманізації, діджиталізації, демократизації та європейської інтеграції. Одним із ключових викликів сьогодення є забезпечення якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних чи соціальних особливостей. У цьому контексті особливого значення набуває інклюзивна освіта як модель освітньої практики, що визнає унікальність кожного учня та забезпечує рівні можливості для навчання та розвитку. Інклюзія передбачає створення такого середовища, яке сприяє максимальній участі всіх учнів в освітньому процесі, зокрема через адаптацію методів, форм і засобів навчання [1, 2]. Важливо, щоб кожен педагог, особливо вчитель фізичної культури, був готовий ефективно функціонувати в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Фахова діяльність учителя фізичної культури в умовах інклюзивного середовища вимагає глибоких змін не лише в загальній методиці викладання, але й у професійному мисленні, особистісних якостях і педагогічній компетентності. Вчитель має бути не лише організатором різних видів рухової активності, а й фасилітатором соціальної взаємодії, провідником інклюзивних цінностей, консультантом для батьків і колег, а також аналітиком освітніх потреб учнів. Його діяльність повинна спиратися на принципи рівності, доступності, варіативності та підтримки. Успішна фахова діяльність неможлива без глибокого розуміння сутності інклюзії,

знання нормативно-правової бази, а також здатності будувати партнерські стосунки з усіма учасниками освітнього процесу [3, 4].

Згідно з міжнародними підходами до системи інклюзивної освіти, фізичне виховання повинно бути доступним для всіх школярів, з урахуванням індивідуальних особливостей, можливостей та потреб. Програма фізичної культури має бути адаптивною, тобто такою, що дозволяє реалізувати однакові навчальні цілі різними шляхами. Зокрема, учні з порушеннями опорно-рухового апарату, інтелектуальними, сенсорними чи психоемоційними порушеннями повинні мати змогу повноцінно брати участь у фізкультурних заняттях завдяки індивідуалізації завдань, модифікації вправ, використанню спеціального обладнання, технічних засобів і підтримці асистентів [5]. У цьому контексті надзвичайно важливо, щоб вчитель мав навички педагогічної діагностики, вмів розробляти індивідуальні освітні траєкторії, забезпечувати безпечне середовище та підтримувати позитивну мотивацію дітей.

Важливою умовою ефективної фахової діяльності є формування у вчителя фізичної культури інклюзивної компетентності, що охоплює знання про типи порушень розвитку, принципи адаптації освітнього процесу, методи комунікації, емоційну чутливість і толерантність до відмінностей. Такий вчитель має вміти проектувати освітнє середовище з урахуванням принципу інклюзивності, впроваджувати сучасні методики та технології фізичного виховання, здійснювати педагогічне спостереження, оцінювання динаміки розвитку та підтримувати учнів у формуванні здорового способу життя. Інклюзивна компетентність вчителя фізичної культури є комплексною характеристикою, яка поєднує професійні знання, практичні навички, етичну свідомість та мотивацію до постійного вдосконалення [6].

У контексті інклюзивного навчання особливої уваги потребує питання оцінювання навчальних досягнень. Вчитель фізичної культури має використовувати диференційований підхід, який базується не лише

на нормативних показниках, а й на особистісному прогресі учня, його зусиллях, рівні участі, соціальній взаємодії та прагненні до самовдосконалення. Такий підхід стимулює мотивацію до занять фізичною культурою, сприяє формуванню позитивного ставлення до себе й оточуючих, створює атмосферу довіри та підтримки. Не менш важливо, щоб оцінювання було прозорим, доброзичливим та орієнтованим на розвиток. З цією метою доцільно використовувати портфоліо, самооцінювання, відгуки однокласників і спостереження педагога.

Фахова діяльність учителя фізичної культури також передбачає активну співпрацю з іншими учасниками освітнього процесу: асистентами вчителя, логопедами, психологами, корекційними педагогами, соціальними працівниками та батьками. Вчитель має бути відкритим до мультидисциплінарної взаємодії, вміти формувати команду підтримки кожного школяра, координувати зусилля всіх учасників і забезпечувати безперервність педагогічного впливу. Спільне планування занять, обговорення індивідуальних програм розвитку, аналіз труднощів та пошук рішень сприяють побудові ефективної системи підтримки дитини. Саме в такому партнерстві формується основа для створення інклюзивного простору, де кожен учень відчуває себе прийнятим, цінним і успішним.

Одним із важливих аспектів синергічної фахової діяльності є безперервний професійний розвиток учителя фізичної культури. З огляду на стрімкий розвиток системи інклюзивної освіти, педагог має постійно оновлювати свої знання, опановувати новітні методики, брати участь у тренінгах, семінарах, вебінарах, вивчати досвід інших країн. Освіта протягом життя стає необхідною умовою для забезпечення якості інклюзивного фізичного виховання та сприяє підвищенню професійної самореалізації педагога. Додаткову роль можуть відігравати професійні спільноти, де педагоги обмінюються досвідом і підтримують одне одного в складних ситуаціях.

Серед викликів, які виникають у фаховій діяльності вчителя фізичної культури в інклюзивному середовищі, варто виокремити: недостатню підготовку до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, нестачу ресурсів і обладнання, відсутність чітких методичних рекомендацій, перевантаження педагогів, низький рівень інформованості батьків, упередження в учнівському середовищі. Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу на рівні державної освітньої політики, закладу освіти та особистісного рівня вчителя. Потрібно створювати умови для розвантаження педагога, забезпечувати його необхідними матеріалами, надавати доступ до фахових консультацій і підтримки. Позитивний досвід реалізації інклюзивної освіти має бути узагальнений і поширений через професійні платформи, методичні центри, науково-практичні конференції.

Особливо важливим є створення інклюзивної культури в закладі освіти, яка ґрунтується на повазі до різноманітності, прийнятті відмінностей і готовності до змін. У цьому контексті роль учителя фізичної культури є стратегічною: саме на уроках фізичної культури формується командний дух, навички взаємодії, співпереживання та відповідальності. За умови професійної майстерності педагога, такі уроки можуть стати простором для особистісного зростання кожного учня, незалежно від його особливостей розвитку. Важливо також формувати позитивний імідж учителя фізичної культури як агента змін, лідера інклюзії, активного учасника освітньої реформи.

Розвиток фахової діяльності вчителя фізичної культури в інклюзивному середовищі потребує впровадження ефективних моделей наставництва та супервізії. Важливо, щоб молоді педагоги мали можливість отримувати підтримку від більш досвідчених колег у питаннях інклюзивного підходу. Роль закладів вищої освіти в цьому процесі також є критично важливою - необхідно переглянути програми підготовки майбутніх учителів із фокусом на інклюзію. Система підвищення кваліфікації має включати спеціальні модулі, присвячені адаптивному

фізичному вихованню та роботі в команді супроводу. Варто також сприяти розвитку локальних спільнот практиків, де педагоги можуть обмінюватися досвідом і вирішувати спільні виклики. Інноваційні технології, зокрема цифрові платформи, можуть стати потужним інструментом для організації дистанційного навчання, моніторингу фізичної активності учнів і зворотного зв'язку. Активне залучення учнів до планування занять сприяє розвитку їхньої самостійності та відповідальності. Особливо ефективними є методи кооперативного навчання, що дозволяють інтегрувати дітей з ООП у командну діяльність. Залучення волонтерів та громадських організацій також розширює можливості для реалізації інклюзивних ініціатив у фізичному вихованні. Загалом, ефективна фахова діяльність учителя в інклюзивному середовищі є ключем до формування справді рівноправного освітнього простору.

Таким чином, фахова діяльність учителя фізичної культури в інклюзивному середовищі є складним, багатогранним і динамічним процесом, що потребує не лише глибоких професійних знань, але й високого рівня емпатії, гнучкості, толерантності та готовності до постійного самовдосконалення. Успішна реалізація інклюзивного підходу у фізичному вихованні можлива за умови створення сприятливого освітнього середовища, адаптації методик навчання, тісної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу та забезпечення належної підтримки з боку держави і закладу освіти. Вчитель фізичної культури в інклюзивній школі має виступати не лише як фахівець у сфері рухової активності, а й як посередник у побудові толерантного та безпечного соціального простору. Його діяльність повинна бути орієнтована на розвиток фізичного, соціального й емоційного потенціалу кожної дитини, незалежно від її можливостей. Саме тому підтримка професійного розвитку педагогів, упровадження інноваційних форм підготовки, розробка адаптованих програм та інтеграція інклюзивних практик у повсякденну діяльність

учителя фізичної культури є ключовими умовами для досягнення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів.

Подальші наукові дослідження в цьому контексті мають бути спрямовані на вдосконалення моделей супроводу учнів з особливими освітніми потребами у сфері фізичного виховання. Актуальним також є створення національних стандартів інклюзивної фізичної культури, що враховуватимуть різноманіття потреб учнів.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта. Педагогічні технології інклюзивного навчання: навч. посіб. Ранок: Кенгуру, 2020. 160 с.
2. Щевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 248 с.
3. Борисенко Л. Л. Фізична культура як інклюзивне середовище. *Система надання освіти дітям з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу*: збірник за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Лисичанськ, 12 грудня 2018 р.). Лисичанськ: ФОП Чернов О. Г. 2018. С. 23-26.
4. Щекотіліна Н. Ф. Інклюзія в фізичній культурі: навч. посіб. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 202 с.
5. Христова Т., Стадник В., Кропивницький І. Зміцнення здоров'я дітей старшого шкільного віку в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Освіта і наука в умовах інноваційного розвитку суспільства*: збірник тез доповідей I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 14 вересня 2022 р.) / за заг. ред. Т. В. Мотуз, Є. В. Кочерги. Дніпро: КЗВО «ДАНО ДОР», 2022. С. 368-372.
6. Щекотіліна Н. Ф. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2019. 260 с.